

Sözcük Kökü ve Gövdesi

Sözcük (Kelime) Kökü Nedir

Kelime kökleri ve gövdeler, bağımsız biçimbirimler olarak tek başlarına anlam taşıyan veya sözdizimsel işlevleri olan dil yapıtaşlarıdır. Bu yapıtaşları, Türkçede çekim eklerini alarak daha büyük dil birliklerinin inşasına veya yapım ekleriyle yeni anlamlı kelimelerin ortaya çıkmasına katkı sağlarlar. Kelime kökü ve gövdeler, Türkçedeki kelimenin anlamını değiştirmeyen çekim eklerini alarak daha karmaşık dil yapılarını oluşturabilirler. Aynı zamanda, yapım ekleriyle birleşerek dilin zenginliğine katkıda bulunurlar, yeni kelimelerin türetilmesine olanak tanırırlar.

Kökler, yapım ekleri almamış ve anlamlı veya işlevli daha küçük parçalara ayrılamayan temel dil birimleridir. Bu kökler, Türkçe kökenli olabilir ya da başka dillerden alınmış olabilir. Bu çeşitlilik, dilin evrimini ve kelimelerin kökenini anlamak için önemli bir anahtardır. Türkçedeki köklerin kaynağına dair bu çeşitlilik, dilin geniş bir tarih boyunca nasıl şekillendiğini gösterir.

Türkçe kelime köklerinin genellikle tek heceli olduğu düşünülmeyle birlikte, tek heceli olmayan köklerin de genellikle tek heceli köklerden türediği kabul edilir. Örneğin, “bak”, “dal”, “ye”, “vur” ve “el” gibi tek heceli köklerin yanı sıra, bazı köklerin bugün hâlâ tek başlarına kullanılabilir olduğunu gözlemleyebiliriz. Bu bağlamda, “al-” eyleminden türemiş bir dizi kelime örneği verilebilir. Fiil kökü, türev kelimelerin her birinde net bir şekilde tanınabilir durumdadır: “al-ım”, “al-gı”, “al-ış”, “al-dı”. Bu örnekler, eylem kökünün farklı çekim ekleri ve yapım ekleriyle birleşerek çeşitli kelimelerin oluşturulmasına nasıl olanak tanıdığını göstermektedir.

Ancak, bazı kökler eklenme sürecinde geçirdikleri değişiklikler nedeniyle bugün tanınmaz hale gelebilirler. Örneğin, “getir-” kelimesi, Eski Türkçe’deki “kel-tür” kelimesinden türemiş olup, zaman içinde eklenen morfolojik unsurlarla evrim geçirmiştir. Bu tür kökler, dilin tarihindeki evrimi anlamak için önemli ipuçları sunar. Bu tip köklerin kökenini anlamak, aldıkları ekler üzerinden birçok detayı ortaya çıkarmamıza olanak tanır. Örnek olarak, Türkçe’de “göz”, “kör” ve “gör-” sözcükleri bulunmaktadır. Bu üç sözcüğün de “kö” sözcüğünden türediğini görebilmekteyiz. Ancak, günümüzde günlük dilde kullanılan ve sözlüklerde yer alan “kö-” eylemi bulunmamaktadır. Yine de, bu kökten türetilmiş sözcüklerin varlığı, eski dönemlerde “kö-” kökünün mevcut olduğunu gösterir. Bu durum, dilin zaman içinde nasıl evrildiğini ve değiştiğini anlamamıza olanak sağlar.

Türkçe biçim bilgisi, çağdaş bir bakış açısıyla anlatılmaya çalışılacaktır. Ancak, konunun daha iyi anlaşılması için zaman zaman eski dönemlere referanslar yapılacaktır ve dilin evrimine ışık tutulacaktır.

Sözcük (Kelime) Gövdesi Nedir

Bazı araştırmalarda **gövde** ve kök kavramları birbirinden ayrılamaz bir bütün olarak ele alınır. Bu durumda, ek almamış bir kelime için birincil kök terimi kullanılırken, ek alarak türemiş olan kelime içinse ikincil kök terimi kullanılır. Bu çalışmada, kök terimi daha geniş bir perspektifle ele alınarak, çekim eki almamış kelimeleri de içine alacak şekilde kullanılacaktır.

Bu bağlamda, kök kavramı sadece temel bir yapı taşı değil, aynı zamanda türemiş ve çeşitli dilbilgisel unsurlarla zenginleştirilmiş kelimelerin ana kaynağı olarak da düşünülecektir. İlk bakışta basit görünen bir kelimenin bile içinde barındırdığı kök, dilbilgisel analizlerde önemli bir rol oynar ve kelimenin evrimini anlamamıza olanak tanır. Bu nedenle, kök terimi, dilbilgisi çalışmalarında

çeşitli dil yapılarını daha kapsamlı bir şekilde ele almamıza yardımcı olan bir kavram olarak kullanılacaktır.

Türkçe kelimeler köklerden türetilirken, dilin ses özellikleri titizlikle göz önünde bulundurulur. Bu bağlamda, köke eklenen eklere, ünlü ve ünsüz uyumlarına uygun bir şekilde yer verilir. Eklenme sürecinde, kökün sonunda bulunamayan ünsüzler veya Türkçede bulunmayan ikiz ünlüler ortaya çıkarsa, kökle ek arasına yardımcı sesler eklenir. Bu yardımcı sesler, ilgili bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Ancak, günümüzde “yardımcı ses” olarak adlandırılan ve belirli durumlarda ortaya çıkan seslerin bir kısmı, Türkçenin eski dönemlerinde söz sonunda bulunmuş, ancak daha sonra kaybolmuş olan seslerdir. Bu çalışma çerçevesinde, Johanson’un (2011) ifadesiyle, bu tür seslere “yardımcı ses” terimi kullanılacaktır.

Türkçe dilinde, kelimenin kök ve gövdelerine ek eklenirken genellikle herhangi bir değişiklik olmadığına dair yaygın bir görüş vardır. Bu görüş, eklerin, kök ve gövdelerle birleşirken belirgin bir kaynaşma olmadığını ve eklerin kolayca ayrılabilmesini ifade eder. Ancak, bu genel kuralın istisnaları da mevcuttur, özellikle ben ve sen zamirlerinin yönelme eki aldığı “bana” ve “sana” biçimlerine dönüşmesi gibi özel durumlar bu kapsamda yer alır. Ayrıca, eklenme sırasında ortaya çıkan ses olayları, Dilbilimci Demir ve Yılmaz (2011) ile Aslan (2006) tarafından detaylı bir şekilde incelenmiştir.